

SCHIFF ANDRÁS
A zene a csendből jön

Beszélgetések Martin Meyerrel

Esszék

Győri László a Műfordítók Egyesületének tagja

A fordítás alapjául szolgáló mű:
András Schiff: Musik kommt aus der Stille
Gespräche mit Martin Meyer
Essays
(BVK 2287)

Győri László munkáját az Észak-Rajna–Vesztfáliai Europäisches
Übersetzer-Kollegium Straelen támogatja

*A Bach és a zongora, A Goldberg-variációk – Kirándulás
idegenvezetővel, a Végh Sándor és az Emlékeim Rudolf Serkinről* című
esszéket Hamburger Klára fordította. A *Fischer Annie (1914-1955)*
című esszét Schiff András magyarul írta.

A kötetben található többi szöveg fordítója Győri László.

© 2017 Bärenreiter-Verlag Karl Vötterle GmbH & Co. KG
Gemeinschaftsausgabe der Verlage Bärenreiter, Kassel, und
Seemann Henschel GmbH & Co. KG, Leipzig
Licensed edition with permission from Bärenreiter-Verlag
Kassel-Basel-London-New York-Praha
www.baerenreiter.com

Hungarian translation © Győri László, Hamburger Klára, 2018

ZENE ÉS INTERPRETÁCIÓ

Kezdjük egy alapvető kérdéssel: Mit jelent neked a zene, egyáltalán, mi a zene?

Kezdetben van a csend, és a zene a csendből jön. Azután következik az a megmagyarázhatatlan csoda, ami a legkülönbözőbb hangzások és struktúrák alkotta folyamatokból összeáll. Aztán visszatér a csend. A csend voltaképpen a zene előfeltétele. De mindezen túl nekem személyesen természetesen sokkal többet jelent a zene, hiszen az az életem. Soha nem egyszerűsíthető pusztán materiális aspektusokra, még ha ezzel újra és újra próbálkoztak és próbálkoznak is. A zene lényege a szellemhez, a szellemiekhez kapcsolódik.

És természetesen a lélekhez és az érzelmekhez.

Mondhatjuk, hogy a zene alapvetően a lélekből fakad. Egyébként ez különbözteti meg az embert az állattól. A madarak között is akad olyan, ami gyönyörű zenét produkál. Gondoljunk csak bele például, hogyan reagál erre Olivier Messiaen némely kompozíciója. De a különbséget talán egy hasonlattal világíthatnám meg a legszemléletesebben. Csodálatra méltó, ahogy a fecskék építik fészüket, mindazonáltal nem jutna eszünkbe ezt magas művészetnek vagy építészetnek nevezni. Mi a különbség a firenzei dóm és egy fecskefészek között? A tudatos szándék, a szellemi és lelki munka. Ugyanez a különbség a csalogány éneke és *A fűga művészete* között.

Szerinted van köze a zenének az istenihez?

Nagyon is van. Amikor Bach műveivel vagy Beethoven vonósnegyeseivel foglalkozom, olyan dolgokat hallok és érzek,

amelyek pusztán racionálisan nem magyarázhatók. Így aztán remélem, hogy a zene nem egyszerűen csak kialszik, kihuny, hanem valahogy minden egyes hang megmarad a világmindenségben, esetleg átalakul, de semmiképpen sem vész el.

Mi történik, amikor te magad teremtetted meg a zenét? Milyen meggondolások játszanak szerepet ebben?

Próbálok nagyon figyelmesen hallgatni. Lényegében arról van szó, hogy igyekszem az általam megszólaltatott hangokat külső füllel figyelni. Egy zenész annál jobb, minél tökéletesebbre fejlesztette ezt a harmadik, külső fület. Ezt a „tehetségemet” már diákkoromban kifejlesztettem, a tanáraink buzdítottak rá, hogy belülről halljam a zenét. Ezért veszélyes, sőt káros zongorázás közben hangosan énekelni. Sokan azt hiszik, hogy ennek ellenére jól hallják, amit játszanak, de ez tévedés. Énekelnie a zongorának kell, nem a zongoristának.

A zene minden más művészettel ellentétben az időben szerződik, a megszólalástól az eltűnésig tart, e kettő között feszül. Ráadásul minden művészetek közül ez a legkevésbé tárgyias, és többnyire az absztrakció képességének magas színvonalát követeli meg. Ez óriási kihívás elé állítja a zene-művek tolmácsolóit.

És mindehhez még az is hozzájön, hogy – az irodalommal ellentétben – sokszólamú is. Ha eltekintek a gregorián énekektől és az azzal rokon monódiáktól – kivált a zongora esetében –, a zene szinte mindig polifon. Az ember egyszerre több szólamot játszik. Olyan ez, mintha a színházban több ember beszélne és játszana egyszerre. Ilyen a színpadon szinte soha nem fordul elő. Ezért a zenéhez a lehető legnagyobb összpontosításra van szükség. Különösen Bachnál, akinél egy négyzólamú fuga minden egyes szólama egyenértékű.

Az imént szóba került az eltűnés. Az általunk ismert klasszikus zene, az a korszak, amelyről áttekintésünk van, történeti

szempontból nagyon rövid epizód, eddig alig hat évszázados, és nem tudjuk, merre halad tovább, hogyan folytatódik a története.

Ez a tény érdekes, sőt valamelyest nyugtalanító is. Mindenesetre a többi művészeti ágban is voltak bizonyos ciklusok, gondoljunk csak az itáliai vagy a németalföldi festészetre. A csúcspontokat mindig a hanyatlás korszakai és holtidők követték. A zene esetében ugyanezt látom: a nyugati zene Bach korában és Bachhal elérte abszolút tetőfokát, majd a bécsi klasszikusokkal második aranykorát élte; ez az időszak 1828-ban, Schubert halálával ért véget. További produktív fázisokat jelentett a romantika és a késő romantika, valamint a 20. század elejének zenéje. Aztán viszonylag hosszú időszak következett: egy csöndesebb, kevésbé látványos fejlődés kora. Vagy hogy egy kicsit provokatívabban fogalmazzak: ha elkészítenénk a második világháborútól mostanáig tartó időszakban komponált remekművek listáját, kínosan rövid lenne.

Mindez persze a képzőművészetben és az irodalomban nagyon másképp néz ki.

De még mennyire! A zene helyzete ebben a tekintetben erősen különbözik a társművészetekétől. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy Haydn, Mozart, Beethoven korszaka számos szerényebb tehetségű kismestert is kitermelt. De hogy visszatérjünk a struktúrákra, és annak magyarázatára, hogy miért szeretem annyira azt a korszakot: a bécsi klasszikának megvan a maga „nyelve” a szonátaformával, s benne az expozícióval, kidolgozással, reprízzel. Mindehhez még hozzájön a tonika, a domináns, a szubdomináns, a mediáns satöbbi. Más szóval: az ember mindig tudja, hol tart. Ma, a kortárs zenében az ember nemegyszer érzi úgy, légüres térben mozog.

Létezik a zenében az a fajta fejlődés, amely haladásként írható le? Hogy egyik dolog a másikból jön létre, és az evolúció logikája szerint halad tovább?

Ilyet én nem látok. Senki sem mondhatja komolyan, hogy például Brahms a haladás magasabb fokán állna, mint Bach. Természetesen létezik az a fajta kortársi gondolkodás, amely – többnyire tisztelettel ugyan, de – eltávolodik az előző korok mestereitől. Aztán egyszer csak olyan figurák tűnnek fel, akik valami újjal próbálkoznak, és meg is valósítják. És vannak az olyan óriások, mint Bach vagy Beethoven.

Bach persze nem az a fajta művész volt, aki mindenáron eredeti akart lenni.

Valóban nem is volt az, de sok egyéb mellett a befogadás zsenije volt – az olasz és francia barokk zenéé, Vivalditól, Corellitől és Domenico Scarlattitól Lullyig, Rameau-ig és Couperinig. A fia, Carl Philipp Emanuel sok tekintetben eredetibb és forradalmibb volt, ugyanakkor sosem vált olyan formátumúvá, mint az apja. Ezzel szemben ő volt a híd Johann Sebastian Bach és Haydn, Mozart, valamint Beethoven között, aminek jelentőségét nem hangsúlyozhatjuk eléggé.

Előadóként miért nem foglalkoztál soha Carl Philipp Emmanuellel? Két eredeti személyiség találkozott volna.

Erre nem könnyű válaszolni. Talán mert nem jutok hozzá. De Carl Philipp Emanuel valóban egészen más világ, amely megköveteli, hogy intenzíven foglalkozzunk vele, ergo tüzetesen kell tanulmányozni. *Versuch über die wahre Art das Clavier zu spielen* című traktátusa egyébként számomra minden idők legfontosabb zenei könyve, amelyet mindig is bibliámként olvastam és olvasok ma is.

Összegzésül tehát elmondhatjuk, hogy annak, ami új, nem kell okvetlenül még újabbnak lennie.

Mozart sem különösebben eredeti, Haydn és Beethoven sokkal eredetibbek nála. Mozart egészen más szempontból összehasonlíthatatlan.

A témák, a dallamok, a kantabilitás, az arányok...

Pontosan. Mozart fantasztikus dallamokat komponált, ebben – Schubert mellett – talán ő volt a legnagyobb. És a legnagyobb hangvarázsló is. De ha például megnézzük a zongoraszonátákat, azok gyakran viszonylag sematikus felépítésűek, és korántsem forradalmiak.

Általánosságban tehát az európai zene 500 éve egyetlen fennsík. Aztán mélyföld következik?

Zene másutt is van. Engem például lenyűgöz a klasszikus indiai zene, ez olyan műzene, ami más hangskálákkal, negyed- és nyolcadhangközökkel és nagyon bonyolult ritmusokkal operál. Figyelemre méltó viszont, hogy míg az európai klasszikus zene a Távol-Keleten (Japánban, Kínában és Dél-Koreában) nagy érdeklődésre tart számot, és nagy hatást is gyakorol, addig Indiában sokkal szerényebb a népszerűsége. Hogy miért? Mert Indiának megvan a saját rendkívül gazdag zenekultúrája.

Vajon spiritualitását illetően összehasonlítható-e a klasszikus indiai zene a nyugati zenével?

Nem vagyok specialista. De nagyon szelleminek és spirituálisnak hallom. Nyugaton ez a spiritualitás az egyházi zenében, a gregoriánumban gyökerezik.

Mi lehet az oka, hogy Japánban és Kínában ekkora a Nyugat zenéje iránti lelkesedés?

Nehéz kérdés, a kínai folklór ugyanis nagyon izgalmas, és a japánoknak is megvan a saját zenekultúrájuk. Ez a zene azonban többnyire udvari zeneként fungál – szertartások célját szolgálja. Másfelől pedig például Beethoven *Kilencedikje* Japánban decemberben sok ezer alkalommal hangzik el.

Ez azt jelenti, hogy a klasszikus nyugati zenében van valami univerzális, ami minden embert megszólít, minden emberre hat?

Feltételezhetően van. Ez a zene arra van predesztinálva, hogy újra és újra meghallgassuk. Vegyük az irodalmat: ott nem létezik ez a fajta vágy, hogy ismételten elolvassunk valamit, még ha az évek sokasodásával az új irodalom iránti nem csökkenő érdeklődésem ellenére egyre gyakrabban térek is vissza „régibarátaimhoz”. Az ember ezeket az évgyűrűk számának növekedésével és a tapasztalatok gazdagodásával másképp olvassa. Ugyanez áll a képzőművészetre: ugyanaz a kép egyszer csak más megvilágításban mutatkozik meg.

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Szekszárdi Nyomda Kft.-ben, 2018-ban
Felelős vezető Vadász Katalin igazgató

Felelős szerkesztő Rostás Eni
Kézirat-előkészítő Schmal Alexandra
Korrektor Tomka Eszter
Műszaki vezető Takács Klári
Borítótervező Farkas Anna
A kötetet Pintér József tervezte
Kiadványszám 8846
Minon betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 3759 1